

Henk Bloemhoff & Nanne Streekstra. (2015). *Basisboek historische taalkunde van het Nederlands: Met afzonderlijke aandacht voor het Brabants, Fries, Limburgs, Nedersaksisch, Vlaams en Zeeuws*. Groningen: Kleine Uil Educatief. Isbn 978 94 910 6556 9, € 35, 391 blz.

Historisch taalbesef

Ongeveer tot in de jaren zeventig waren talenstudies sterk historisch gericht. Weliswaar moest eerst de eigentijdse taal beheerst worden op een stevig ‘fundament’ van kennis van de synchrone grammatica, maar als men zich verder wetenschappelijk wilde bekwaamen, ontkwam men niet aan een onderdompeling in het verleden. Neerlandici in spe moesten zich verdiepen in het Oud- en Middelnederlands, germanisten in het Oud- en Middelhoogduits, anglisten in het Oud- en Middelen-gels, romanisten in het Vulgair Latijn, Oud- en Middelfrans, studenten in de Germaanse talen bovendien in het Gotisch. In de jaren zeventig maakte de tijdgeest linksomkeert. Ook de wetenschappers keerden het verleden de rug toe en richtten de blik naar voren.

Kennis van en inzicht in historische processen zijn nodig voor een historisch besef, een bewustzijn van de historische bepaaldheid van het eigentijdse. Dat lijkt te passen bij een wetenschappelijke houding. Maar ook die blijkt niet immuun voor volatiele tijdgeesten. Na enkele decennia van weinig belangstelling voor historisch georiënteerde takken van taalkunde lijkt de aandacht daarvoor weer toe

te nemen. In 2011 kwam de landelijke kennisbasis voor de hbo-master leraar Nederlands tot stand met een duidelijk vastgelegde plaats voor historische taalkunde en taalverandering. Nu de universitaire opleidingen nog.

Bloemhoff en Streekstra hebben hun lange onderwijs- en onderzoekservaring benut bij het schrijven van het studieboek dat ze al die tijd misten. Het *Basisboek historische taalkunde van het Nederlands* beschrijft de ontwikkeling van het Nederlands vanaf de Indo-Europese oorsprong tot en met het Vroegnieuw-nederlands van de periode 1500–1700, tegen de achtergrond van de migratiegeschiedenis van volkeren en stammen, tot en met de vorming van de Nieuwnederlandse standaardtaal. Van elke ontwikkelingsfase wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste kenmerken op fonologisch, morfologisch, syntactisch en lexicaal gebied.

De chronologische beschrijving wordt na de hoofdstukken 1 ‘Voorgeschiedenis’ en 2 ‘Van Oud-West-Germaans naar Oud- en Middelnederlands (0–1200 n.Chr.)’ onderbroken door hoofdstuk 3 ‘Taalverandering: mechanismen, processen en regels’, waarin begrip-

pen als synchronie en diachronie, *Auslautverhärtung* alias *final devoicing*, lexicalisatie, transmissie, diffusie enzovoort worden geïntroduceerd. Een selectie van Middelnederlandse en Vroegnieuw-nederlandse tekstfragmenten sluit het algemeen-Nederlandse deel af. Daarna volgen drie hoofdstukken over regionale talen en dialecten.

Het boek is doorspekt met illustraties zoals kaarten, diagrammen en portretten met korte karakteristieken van toonaangevende onderzoekers. Het is toegankelijk geschreven, wat niet betekent dat het ook op het strand lekker wegleest. Het is een pittige en inhoudelijk rijke introductie in het vakgebied, waarbij kennis verondersteld wordt van eenmaal geïntroduceerde vaktermen. Bij overbelasting van het geheugen bieden een lijst met verklaringen van taalkundige termen en een trefwoordenregister uitkomst. Het register en de transparante hoofdstukkenstructuur maken het boek ook bruikbaar als naslagwerk.

Bij de Middel- en Vroegnieuw-nederlandse tekstfragmenten staan vragen en opdrachten waarmee de lezer kennis, inzicht en vaardigheden kan oefenen en testen, bijvoorbeeld

‘Wat valt er te zeggen over de syntaxis van de bijzin *die was vreesam* (r. 9)?’ (p. 241), ‘Ga met behulp van het MNW na op welke wijze *yeghewelc* (“ieder”) *den anderen* (r. 8) in verband kan worden gebracht met “elkaar”’ (p. 255), ‘Geef de stamtijden van het werkwoord waarvan het participium *verwrócht* (r. 28) het deelwoord is. Welk fonologisch verschijnsel doet zich voor met betrekking tot de positie van de r?’ (p. 268), ‘Welk beginsel is gevolgd bij de spelling van *maach* (r. 5)? Met welk principe van de hedendaagse spelling is *maach* in strijd?’ (p. 269). Deze vragen en opdrachten geven een indruk van wat de lezer zou moeten kunnen met de grote hoeveelheid informatie die het boek biedt. Ik zou met knikkende knieën naar het tentamen gaan, maar grasduin graag in deze rijke verzameling van kennis.

Wie zo’n tentamen niet hoeft te doen, kan het best het boek af en toe terzijde leggen, om te voorkomen dat de fascinatie door taal en taalverschijnselen omslaat in vertwijfeling over deze zondvloed van taalveranderingen. Toch blijft de uitdaging om de doorgaande lijnen te herkennen.

Af en toe bekruipt mij enige twijfel: de schriftelijke bronnen van het oudere Nederlands ‘spreken’ uiteraard schrijftaal, meestal literair gestileerd. Dat was grammaticaal en lexicaal niet ‘het Nederlands’ van toen. Van de alledaagse gesproken taal van toen hebben we geen directe getuigen, maar wel indirecte evidentie. De verschillen hadden misschien vaker aan de orde gesteld kunnen worden.

Blijft de grote vraag: hoe klonk dat oude(re) Nederlands precies? Hoe klinken al die voorbeelden uit de verschillende regiotalen en dialecten? Alle weergaven in klankschrift en alle liefde voor het papieren boek ten spijt: hier schiet dat printmedium toch tekort. Wanneer komt de e-boekuitgave met audiolinks? EK ■

Het rapport van het Platform Onderwijs2032 is al op veel plaatsen flink onderuitgehaald. Aleid Truijens schrijft in *de Volkskrant*: ‘Het rapport toont verbluffend weinig visie op onderwijs. Er worden stokoude vernieuwende ideeën ontvouwd, platgetreden paden uit vier decennia mislukte onderwijsvernieuwing.’ Ze hekelt vooral de misvatting dat kennis er niet toe doet. Arjen Lubach legde op televisie uit waarom een brainstorm met de hele bevolking niet werkt: ‘Je komt dan precies in het midden uit’ en ‘90% is open deuren en 10% is andere bullshit’. Jan Kuitenbrouwer in NRC ten slotte: ‘Het meest verwonderlijke aan het rapport Onderwijs2032 is dat nergens valt te lezen voor welk probleem dit advies eigenlijk de oplossing is.’

Dat laatste is een goed punt. Wat is het probleem? Dat niet al het onderwijs goed is? Prima – dan moeten we dat dus aanpakken. En hoe doen we dat? Niet door het hele systeem om te gooien, maar door met goede voorstellen te komen hoe het beter kan. Wat zou er vakinhoudelijk verbeterd kunnen worden als je kijkt naar het talenonderwijs?

• **Doeltaal=voertaal (geleidelijk) invoeren voor alle talen, te beginnen met Engels zodat er meer nadruk komt te liggen op het communiceren in de taal.** Dit is iets dat mij al jaren verbaast: tweetalig onderwijs is enorm populair en succesvol en we geven dus wiskunde in het Engels maar Engels in het Nederlands. Het zou al een enorme winst zijn als een taal ook echt het medium is in de les. Docenten die dit niet kunnen, moeten nodig een poosje naar het land van hun taal.

• **Engels opnemen in de Cito-toets basisonderwijs en duidelijke eindniveaus definiëren voor de vaardigheden gekoppeld aan het ERK.** Het voortgezet onderwijs kan dan aansluiten bij het niveau dat leerlingen hebben: nu is dat vaak onduidelijk.

• **Bij Frans het leesvaardigheidsexamen schrappen in het centraal examen en inzetten op communicatie en cultuur.**

Er zou aansluiting kunnen worden gezocht bij de DELF-examens. Ook bij andere talen moet de nadruk minder liggen op leesvaardigheid en meer op de productieve vaardigheden.

• **Het vak Nederlands kan uitdagender.** Vakwetenschappers van acht universiteiten lanceerden onlangs een manifest met stellingen voor verbetering.

• **Het niet langer toestaan van woordenboeken bij leesexamens.** Het niveau van de leesexamens is aan de hoge kant. De teksten kunnen best iets simpeler om toch het gewenste niveau te halen, en voor echt moeilijke woorden kan een vertaling worden gegeven: de noodzaak om woordjes te leren wordt dan weer een stuk groter.

• **Een herwaardering voor de moedertalen en de dialecten die door onze leerlingen worden gesproken:** meertaligheid is een voordeel, geen nadeel.

Tot slot wil ik refereren aan Wim Brands, onlangs overleden: ‘Jongeren leren over hun eigen leven door het lezen van literaire werken.’ Het lezen van boeken is ontzettend belangrijk in het onderwijs: het kweken van empathie voor andersdenkenden is meer dan ooit van belang in onze steeds verder polariserende samenleving.

Want waarom zijn talen belangrijk voor de toekomst? Niet omdat Europese regeringsleiders dat in 2000 in Lissabon hebben afgesproken. Talen zijn belangrijk om anderen te verstaan, om begrip te krijgen voor onze eigen en elkaars cultuur. Miscommunicatie leidt tot onbegrip en kan grote gevolgen hebben. Meertaligheid is de toekomst omdat onze toekomst zich niet tot Nederland beperkt. ■

Christien van Gool

Column, uitgesproken op de Algemene Ledenvergadering van Levende Talen op 9 april 2016